

Wybrane modele ekoturystyki na obszarach przyrodniczo cennych w Polsce

Chosen models of ecotourism in nature value areas in Poland

Aleksandra Machnik

AWF Poznań, Wydział Turystyki i Rekreacji, Katedra Ekologii Człowieka, ul. Rybaki 19, 61-884 Poznań
e-mail: machnik@tir.awf.poznan.pl

Treść: *Turystyka zrównoważona jest dzisiaj preferowana przez środowiska związane z ochroną przyrody i przedstawiciele sektora gospodarki turystycznej. Również turyści coraz częściej decydują się na odejście od turystyki masowej. Stają się jednocześnie bardziej wymagający w stosunku do organizatora, poszukując nowych sposobów spędzania wolnego czasu w środowisku przyrodniczym i kulturowym. W definicji turystyki zrównoważonej, a szczególnie w pojęciu ekoturystyki, rozumianej jako rdzeń teże turystyki, zawarta jest troska o środowisko i o społeczność lokalną.*

Podjęto próbę stworzenia modeli rozwoju tego typu turystyki na obszarach cennych przyrodniczo. Uwzględniają one kwestie przyrodnicze oraz wymiar społeczny, w tym też edukacyjny. W sposób przekrojowy przedstawiono propozycje organizacji imprez dla turysty początkującego oraz wyrafinowanego, podobnie w odniesieniu do szerokiej gamy uwarunkowań przyrodniczych i społeczno-kulturalnych. W opracowaniu zaprezentowane zostaną wybrane modele ekoturystyki przygotowane ze względu na profil turysty, jego oczekiwania, a także stopień zaawansowania i doświadczenie.

Słowa kluczowe: *turystyka zrównoważona, ekoturystyka, edukacja ekologiczna, społeczność lokalna*

Abstract: *Sustainable tourism is nowadays preferred by professional and informal groups concerned about nature protection and as well the tourist management sector. Moreover, tourists more often decide to choose ecologically oriented forms of leisure and holidays, what raises their demands toward tour-operators. Sustainable tourism and especially its core – ecotourism – is strongly orientated for both – local nature and local community. Paper contains a short review of some chosen models of developing ecotourism in protected and nature valuable areas – adapting model, sophisticated model, educational and family model. They were constructed according to the tourist attitude towards nature and heritage and also the activity of local community. Such factors like time for leisure and holidays or educational impact were also taken into consideration. However the most important was the tourist – his former experiences, level of knowledge and involvement as well as his expectations.*

Key words: *sustainable tourism, ecotourism, ecological education, local community*

Wstęp

Przy postępującej degradacji środowiska naturalnego i stopniowym wzroście świadomości ekologicznej społeczeństwa, w dobie rozwoju zrównoważonego, również turystyka zrównoważona wydaje się naturalnym wyborem. Jednakże pojęcie to ciągle jeszcze wzbudza wiele dyskusji. Często, pod pozorem właśnie takiej turystyki, środowisko jest eksploatowane w sposób nadmierny i w efekcie niszczone, a lokalna społeczność i jej potrzeby nie są w ogóle brane pod uwagę. Wskazane jest zatem wypracowanie modeli rozwoju turystyki zrównoważonej, a zwłaszcza jej najczystszej postaci,

którą jest ekoturystyka, na terenach przyrodniczo cennych, przez co atrakcyjnych dla turystyki, a jednocześnie potencjalnie zagrożonych. Zaproponowane przez autorkę modele uwzględniać będą zarówno kwestie przyrodnicze, jak i wymiar społeczny, w tym też edukacyjny. W sposób w miarę przekrojowy zamierza się docelowo przedstawić propozycje organizacji imprez turystycznych dla turysty początkującego oraz wyrafinowanego, podobnie w odniesieniu do szerokiej gamy uwarunkowań przyrodniczych i społeczno-kulturalnych. Ze względu na charakter publikacji zaprezentowane poniżej modele są w głównej mierze zarysowane. Pominęto takie aspekty praktyczne jak oferta szczegółowa czy zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne. Każdy z modeli posiada kilka wariantów, omówiono jednak tylko jeden, pasujący do wszystkich opisanych.

W celu rozpoznania potrzeb społeczności lokalnej i turystów przeprowadzono terenowe badania ankietowe, na podstawie których możliwe było m.in. nakreślenie profilu turysty zainteresowanego turystyką zrównoważoną, szczególnie ekoturystyką i agroturystyką. Badania objęły swym zasięgiem wybrane parki krajobrazowe północno-zachodniej Polski (woj. wielkopolskie, lubuskie i zachodniopomorskie). Pomimo że badania prowadzono głównie na terenie parków krajobrazowych, zarówno preferencje turystów i postawy lokalnej społeczności, jak i wpływ turystyki na środowisko oceniano w szerszym kontekście, a modele pasują do dowolnie wybranego obszaru przyrodniczo cennego, z wyłączeniem jedynie tych, gdzie ruch turystyczny jest niemożliwy ze względu na reżim ochrony.

Turystyka zrównoważona, ekoturystyka, turystyka przyrodnicza, turystyka kulturowa

Ekoturystyka stanowi – jak wspomniano – rdzeń turystyki zrównoważonej, która rozwinęła się w nurcie rozwoju zrównoważonego, wprowadzonego w 1987 roku przez tzw. Komisję Bruntland (Światową Komisję ds. Środowiska i Rozwoju). Jest to obecnie podstawowy i propagowany, przynajmniej teoretycznie, sposób funkcjonowania każdej działalności. Natomiast – zgodnie z definicją zaproponowaną przez Butlera (1993) – turystyka zrównoważona jest to turystyka rozwijana i utrzymywana w obszarze (społeczności, środowisku) w taki sposób i na taką skalę, że jest opłacalna w nieokreślonym czasie i nie powoduje degradacji lub zmian środowiska naturalnego (ludzkiego i fizycznego), w którym istnieje, przynajmniej nie do takiego stopnia, który uniemożliwiłaby pomyślny

rozwój i dobro innych przedsięwzięć i procesów. Sama ekoturystyka natomiast, to forma aktywnego i dogłębnego zwiedzania obszaru o wybitnych walorach przyrodniczych i kulturowych, która strzeże harmonii ekosystemów i odrębności kulturowej lokalnej społeczności. Dostarcza jednocześnie środków finansowych na skuteczną ochronę wartości dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz przynosi realne korzyści ekonomiczno-społeczne ludności lokalnej (Zaręba 2008). Swoim zakresem obejmuje zatem zarówno formy turystyki przyrodniczej, jak i kulturowej. Turystyka przyrodnicza oznacza wszystkie podróże, których zasadniczym motywem jest poznawanie, obserwowanie lub podziwianie przyrody, zwłaszcza tych elementów, które są jak najmniej naruszone przez cywilizację (Mika 2007). Do niej autor ten zalicza zatem geoturystykę, birdwatching, wyprawy na safari (Fig. 1) oraz ekoturystykę. Natomiast Zaręba (2008) włącza te wszystkie formy w zakres ekoturystyki. Niewątpliwie na miano turystyki przyrodniczej zasługują wszystkie formy skierowane na poznawanie przyrody, zarówno tej dzikiej, jak i „oswojonej”, a nawet zorganizowanej przez człowieka. Nie wymagają one jednak zawsze od turysty tak dużego zaangażowania i przygotowania merytorycznego jak w ekoturystyce.

W ujęciu prezentowanym przez specjalistów z zakresu turystyki kulturowej również pojawia się pojęcie turystyka przyrodniczo-kulturowa. Ma ona miejsce wtedy, gdy poznaje-

my otoczenie przyrodnicze zaaranżowane i utrzymywane przez człowieka (założenia parkowe, ogrody botaniczne i zoologiczne itp.) lub zwiedzamy obszary stanowiące dziedzictwo naturalne (rezerваты, parki narodowe itp.). Natomiast jeśli w trakcie podróży występuje element edukacyjny (poznawanie dodatkowo walorów przyrodniczych otoczenia) jest to turystyka przyrodniczo-edukacyjna (Mikos von Rohrscheidt 2008). Podróż przyrodniczo-kulturowa w takim rozumieniu to taka, której nadrzędnym celem będzie poznanie naturalnych walorów środowiska, mniej lub bardziej organizowanych przez człowieka. W przypadku dominacji celów przyrodniczych w tych wyprawach, podróż taka przybiera formę turystyki przyrodniczo-studyjnej i wymaga większego zaangażowania turysty. Większość z pozostałych obiektów nadaje się na krótkie, jednodniowe lub kilkugodzinne wycieczki w gronie rodzinnym, przyjaciół lub nawet samotnie. Nie wymagają one od uczestnika specjalnego przygotowania (z wyjątkiem tych do parków narodowych i innych obszarów naturalnych), natomiast wskazane jest zainteresowanie problematyką. Mogą one być miejscem zdobywania wiedzy z zakresu szeroko pojętego przyrodznawstwa, a także – jak w przypadku palmiarni, ogrodów botanicznych i zoologicznych – doskonałą okazją do poznania fauny i flory egzotycznej bez konieczności odbywania dalekich podróży (Basińska *et al.* 2009).

Fig. 1. Safari – jedna z form turystyki przyrodniczej. Na zdjęciu – posiłek w trakcie safari w Kraterze Ngorongoro, fot. A. Machnik • Safari – one of natural tourism form. In the picture – meal during the safari trip in Ngorongoro Crater, phot. A. Machnik

Fig. 2. Arboretum to dobre miejsce dla początkującego ekoturysty. Na zdjęciu – kwitnące rododendrony w arboretum w Kórniku, fot. A. Machnik • Arboretum is a good place for ecotourist beginners. In the picture – blossoming rhododendrons in Kórnik Arboretum, phot. A. Machnik

Zaprezentowane poniżej wybrane modele dotyczą ekoturystyki rozumianej jako turystyka przyrodniczo-kulturowa, z założeniem, że przedmiotem zainteresowania turysty i organizatora są zasoby i walory przyrodnicze oraz kulturowe odwiedzanego miejsca, atrakcyjnego i wartościowego. Dbłość o środowisko i priorytet praw ochrony przyrody nad prawami turystów do wypoczynku są niepodważalne. Inaczej ekoturystyka może być poważniejszym zagrożeniem niż inne formy turystyki (Machnik 2006a). Dobrze zorganizowana i przeprowadzona może uczynić z turystyki narzędzie czynnej (aktywnej) ochrony przyrody (Styperek *et al.* 2008). Ponadto ważnym aspektem jest troska o lokalną społeczność, której rola w ekoturystyce jest nie do przecenienia. Jej zaangażowanie lub brak zaangażowania przekłada się na stan zachowania przyrody, a także walorów kulturowych (Machnik, Miedzińska 2005; Machnik 2006b). Zwłaszcza dobrze przygotowane zaplecze agroturystyczne może stanowić doskonałą bazę, nie tylko żywieniowo-noclegową, ale także edukacyjną. Agroturystyka i turystyka wiejska są również ważnym elementem niektórych z proponowanych modeli. Natomiast inne modele dotyczą również sfery turystyki przyrodniczej rozumianej szeroko, odbywającej się w każdej przestrzeni przyrodniczej czy przyrodniczo-antropogenicznej (np. arboreta czy parki miejskie).

Material i metody

W opracowanych modelach przyjęto następujące dwa założenia podstawowe, wynikające z definicji ekoturystyki:

- zaangażowanie turysty – choćby w stopniu podstawowym,
- minimalizacja wpływu turystyki na środowisko naturalne i społeczno-kulturowe.

Za czynniki wewnętrzne wpływające na model przyjęto walory przyrodnicze i kulturowe obszaru oraz społeczność lokalną. Czynnikiem zewnętrznym to turyści. Czynnikiem ten uznano za najważniejszy. Determinuje on model. Dodatkowo przyjęto takie zmienne jak: czas trwania pobytu, charakter wypoczynku i element edukacyjny.

Zestawienie wszystkich elementów i zmiennych pozwala wyróżnić kilka teoretycznych modeli funkcjonowania ekoturystyki. Dodatkowo – na podstawie badań terenowych – możliwe było oszacowanie powszechności i częstości funkcjonowania proponowanych modeli, a także profilu turystów i społeczności lokalnych. Badania prowadzono w wybranych parkach krajobrazowych zachodniej Polski, głównie położonych na terenie Wielkopolski. Miały one charakter zarówno badań ankietowych, w których zastosowano trzy różne formularze ankietowe, jak i badań przekształcenia stanu środowiska przyrodniczego pod wpływem turystyki na podstawie m.in. skali hemerobii ekosystemów (Chmiel 1993) i stopnia

ich synantropizacji (Faliński 2000). Celem badań ankietowych było określenie zarówno profilu turystów w kontekście ekoturystyki, jak i ich preferencji w stosunku do spędzania czasu wolnego, motywów podejmowania podróży w miejsca przyrodniczo cenne czy postrzegania walorów przyrodniczych. Równoległe przeprowadzono badania wśród społeczności lokalnych, aby ocenić nastawienie mieszkańców do rozwoju turystyki (w tym ekoturystyki), ich stosunek do walorów przyrodniczych i tzw. „małej ojczyzny”. Sprawdzano też nastawienie do agroturystyki, rozumienie pojęcia (w kontekście odróżnienia od turystyki wiejskiej) i co za tym idzie stan lokalnej bazy agroturystycznej. W każdym z parków krajobrazowych przeprowadzono badania na wybranej losowo próbie co najmniej 100-osobowej w obu grupach badawczych. Badania dotyczące cech środowiska przyrodniczego i jego przekształcenia pod wpływem antropopresji wynikającej z ruchu turystycznego, poszerzone o analizę materiałów źródłowych (dokumentację przyrodniczą parków itp.), pozwoliły określić stopień synantropizacji badanych obszarów.

Celem artykułu jest zaprezentowanie w ogólnym zarysie kilku opracowanych modeli. Przedstawione zostaną jedynie następujące modele: model adaptacyjny, model edukacyjny, model rodzinny i model wyrafinowany. Zostały one wyróżnione ze względu na stopień zaawansowania turysty, jego wymagania i oczekiwania. Dokładne wyniki badań nie zostaną przytoczone w tekście, aby nie zakłócać czytelności modeli (patrz. Machnik 2006c; Machnik, Kurczewski 2007).

Wybrane modele ekoturystyki

Poniżej zaprezentowano w ogólnym zarysie cztery modele opracowane na podstawie wyróżnionych w trakcie badań profili turystów.

Model adaptacyjny

Dotyczy sytuacji turysty mniej doświadczonego i niezbyt wymagającego. Pomimo że ekoturystyka z definicji zakłada wyprawę w teren o nieskażonej przyrodzie, model ten może, a wręcz powinien być realizowany na obszarach o mniejszej wartości, z włączeniem terenów zieleni urządzonej.

Fig. 3. Edukacja na łonie natury. Na zdjęciu jedna z tablic edukacyjnych w rezerwacie Meteoryt Morasko, fot. A. Machnik • Education in nature. In the picture one in educational boards in Meteoryt Morasko natural reserve, phot. A. Machnik

Stawia go to na granicy tej formy, jako że nawiązuje on bardziej do turystyki przyrodniczej, a według niektórych klasyfikacji nawet do turystyki kulturowej, gdyż odbywa się w obiektach stworzonych przez człowieka (parki, ogrody botaniczne i zoologiczne, arboreta, palmiarnie, muzea przyrodnicze) (Fig. 2). Model ten wyróżnia od pozostałych również większe nastawienie na rekreację i wypoczynek. Zaspokojenie tych potrzeb jest dla uczestnika ważniejsze od realizacji innych celów.

Turysta wprowadzany jest w ofertę ekoturystyczną w sposób łagodny, ma możliwość przekonać się, na ile mu to odpowiada i czy jest zdecydowany brać udział w tego typu imprezach turystycznych w przyszłości. Uczy się np. rozpoznawać podstawowe gatunki drzew lub ptaków w parku miejskim. Może być zarówno sam, jak i w grupie, w tym w grupie rodzinnej. Zaangażowanie lokalnej społeczności może ograniczać się tylko do biernej akceptacji lub przejawiać się w sposób bardziej aktywny – mieszkańcy mogą pełnić rolę przewodników, pracowników obiektów itp.

Z badań wynika, że jest to model bardzo potrzebny do wdrażania i propagowania go może zapewnić przyszłość ekoturystyce. Dzięki niemu można wyeliminować na terenach o wysokiej wartości obecność tzw. turystów przypadkowych, gdyż pozwala edukować społeczeństwo i przysparza miłośników takiego podróżowania. W literaturze funkcjonuje pojęcie ekoturystów urodzonych i wykreowanych (Zaręba 2008). Bazowanie tylko na tych pierwszych może być niewystarczające, gdyż te osoby nie są tak liczne, ponadto doskonale wiedzą, czego oczekują i czego poszukują w ofercie. Zadaniem podstawowym jest zatem wykształcenie społeczeństwa w kierunku większej akceptacji turystyki zrównoważonej, w tym ekoturystyki. Wielu respondentów wskazuje na chęć obcowania z przyrodą, jednak nie posiada zbyt dużej wiedzy przyrodniczej i nie wykazuje zainteresowania ekoturystyką. Chętnie odwiedzają jednakże takie obiekty jak ogrody zoologiczne, palmiarnie itp. Część deklaruje jednak chęć poszerzenia swojej wiedzy.

Model ten posiada kilka wariantów w zależności od stopnia zainteresowania turysty oraz od stanu lokalnych walorów i zasobów turystycznych, również z uwzględnieniem wieku turystów. Łączy się z modelem edukacyjnym, a także z modelami wyróżnionymi na podstawie kryterium czasu trwania imprezy. Dobre przygotowanie oferty jest kluczowe dla dalszych losów potencjalnego ekoturysty, dlatego wymaga szczególnej uwagi.

Model edukacyjny

Przewidziany jest jako kontynuacja modelu adaptacyjnego. Turysta zaczyna zwracać większą uwagę na walory przyrodnicze (a także kulturowe) i zaczyna odczuwać potrzebę przebywania w świecie przyrody czy też poznawania nowych kultur. Realizacja tego celu jest w tym modelu ważniejsza niż realizacja potrzeb wypoczynkowo-rekreacyjnych. W niektórych wariantach jest zbliżony do poprzedniego, stawia jednak głównie na edukację, dlatego może być prowadzony również na obszarach o wysokich wartościach przyrodniczych, jeśli turysta ma już jakąś wiedzę. Nie chodzi *de facto* o samą wiedzę przyrodniczą, lecz o doświadczenie w wycieczkach ekoturystycznych.

Fig. 4. Niezbyt uczęszczane szlaki górskie bardzo dobrze nadają się dla wyrafinowanego ekoturysty. Na zdjęciu – fragment gór Kaukazu przy granicy Gruzji z Rosją, fot. A. Machnik • Not very often used by others tourist paths are perfectly good for sophisticated ecotourist, phot. A. Machnik

Edukacja rozumiana jest tu dość szeroko i może być tak poprowadzona, że turysta nie zdaje sobie sprawy, że podlega procesom dydaktycznym. Do tego modelu zalicza się także wyjazdy szkolne (zielone szkoły itp.). Może odbywać się zarówno na ścieżkach przyrodniczych, jak i na terenie wszystkich form ochrony przyrody, w granicach zasad ich udostępniana turystom (Fig. 3). Wymagania turysty rosną, a jego profil się krystalizuje. Zaangażowanie społeczności lokalnej jest zależne od etapu, na jakim znajduje się turysta i czasu, jaki przeznaczają na wyjazd. W pewnych wariantach może dojść do takich interakcji pomiędzy obydwoma grupami, że to turysta ma większy wpływ na społeczność niż odwrotnie i swoim przykładem skłania ją np. do działań proekologicznych.

Model wyrafinowany

Jak nazwa wskazuje, wymaga zarówno od turysty, jak i od środowiska wysokiej jakości i przygotowania. Usytuowany jest zatem po przeciwnej stronie skali niż model adaptacyjny. Praktycznie niemożliwy bez zaangażowania lokalnej społeczności, która musi być na takim samym, jak nie wyższym, poziomie szeroko pojętej edukacji ekologicznej

Fig. 5. Obszary wiejskie są doskonałym miejscem na wypoczynek w modelu rodzinnym. Na zdjęciu krajobrazy rolnicze w Parku Krajobrazowym Chełmy, fot. A. Machnik • Rural areas are an ideal place for a rest in family model. In the picture agricultural landscapes in Landscape Park Chełmy, phot. A. Machnik

i znajomości zasad turystyki zrównoważonej jak turysta. Turysta albo wywodzi się z urodzonych ekoturystów albo – co jest obecnie jeszcze rzadkie – został wykreowany na podstawie modelu edukacyjnego. Wówczas można powiedzieć, że jest to model wieńczący dwa poprzednie. Oferta mieszcząca się w ramach takiego modelu powinna być opracowana wyjątkowo dokładnie, gdyż dla tego typu turysty satysfakcja jest najważniejsza.

Ekoturysta wyrafinowany najczęściej podróżuje samotnie lub w towarzystwie jednego zaufanego towarzysza podróży o zbliżonych upodobaniach. Zdarzają się jednak również grupy, w tym rodziny. Znikomy procent respondentów deklaruwał realizowanie takiego modelu, jednak z biegiem czasu stanie się on prawdopodobnie podstawowym, gdyż specjalizacja jest jednym z założeń ekoturystyki. Obecnie można podać jako przykład oferty birdwatchingu lub indywidualne zwiedzanie parków narodowych (i innych obszarów cennych przyrodniczo) z wysoko wykwalifikowanym przewodnikiem czy też samotnie (Fig. 4).

Model rodzinny

Jest wariantem mającym zastosowanie do wszystkich omówionych modeli. Rodzina stanowi jednocześnie grupę wycieczkową. Zgodnie z definicją ekoturystyki zapewnia to dużą elastyczność planów i podejmowanie własnych decyzji. Taki wariant w modelu edukacyjnym może być realizowany tylko przez niektórych jej członków (niekoniecznie dzieci, może to być też np. jeden z rodziców). Zdarza się, że funkcjonuje na podstawie gotowych pakietów, atrakcyjnych finansowo. Jako że dotyczy wszystkich stopni ekoturystycznego obycia turystów, może być zastosowany do każdego rodzaju przestrzeni przyrodniczej. Społeczność lokalna zaangażowana jest często w organizację usług noclegowych i żywieniowych (np. agroturystyka) (Fig. 5). Jest to model bardzo rozpowszechniony, zwłaszcza jako wariant modelu adaptacyjnego.

Podsumowanie i wnioski

Ekoturystyka z założenia jest elitarną formą turystyki. Nie należy planować, że rozwinie się w turystykę masową. Przeciwnie jest z turystyką zrównoważoną rozumianą szeroko. Jak najbardziej winna być ona propagowana w wielu kręgach społecznych i upowszechniana. Wielu turystów nigdy nie wyjdzie poza model adaptacyjny lub być może nawet w nim nie zaistnieje. Przeprowadzone badania terenowe potwierdziły istnienie nadal sporej grupy turystów niezaangażowanych, dążących raczej ku turystyce masowej. Jednakże możliwe jest ciągłe „uzupełnianie bazy” – poszerzanie kręgu turystów zaangażowanych i świadomych oraz posiadających pewną wiedzę o świecie przyrody i o walorach kulturowych. Liczba takich turystów wydaje się stale wzrastać. Ważne jest, aby tendencja zrównoważania rozwoju turystyki na każdym obszarze, ale zwłaszcza na tym przyrodniczo cennym, była coraz silniejsza. Nadmierna presja turystyczna prowadzi bowiem do zmian, niejednokrotnie nieodwracalnych, nie tylko w środowisku przyrodniczym, ale także w sferze kulturowo-społecznej. Jednocześnie niezmiernie ważne jest, aby społeczność lokalna czuła się osobiście odpowiedzialna za swoją „małą ojczyznę”. Zaprezentowane w artykule modele nie wyczerpują zagadnienia – oprócz nich funkcjonują jeszcze inne, uwzględniające odmienne aspekty. Wszystkie mają na celu dokładniejsze poznanie mechanizmów dotyczących interakcji „turysta – miejsce pobytu – lokalna społeczność”. Poznanie tych relacji i wdrożenie modeli może wspomóc regulację ruchu turystycznego na obszarach wciąż przyrodniczo i kulturowo cennych, a tym samym przyczynić się do ich zrównoważonego rozwoju. □

Summary

Chosen models of ecotourism in nature value areas in Poland

Aleksandra Machnik

Introduction

Sustainable tourism and ecotourism as its core, become nowadays a very popular forms of tourism. Sometimes tourist chooses this form non consciously, looking for something different, new, more exciting than popular mass-tourism. Unfortunately in many cases event meant to be an ecotourism one, turn out to be very dangerous for environment or local community. There is, therefore, a very urgent need to create some kinds of models related to this topic, which will allow establishment of proper ways of tourism development in any spaces, but especially in natural value areas.

Presented models describe in sectional way different proposals for different kind of tourist – from the beginners to exquisite ones, taking also into consideration very vary natural and socio-cultural conditions. To sketch the profile of tourist especially interested in sustainable tourism the questionnaires research have been carried out in order of recognition of local communities and tourists needs. Research have included coverage of some chosen landscape

parks in north-western Poland. Despite of this, attitudes of both groups – local communities and tourist – have been worked out in widest context, then in consequence obtained models can be employed as well in landscape parks as in other natural value areas. A crucial barrier in each form of tourism development is caused by the priority of nature protection and conservation, which is often forgotten and not realised nor respected

Sustainable tourism, ecotourism, natural tourism, cultural tourism

The sustainable tourism is connected with the concept of sustainable development, which means such a kind of management that secures a possibility of using the environment again in the future. In case of ecotourism a definition proposed by Zaręba (2008) seems to be the most suitable one. According to this definition, ecotourism is a form of active and extensive sightseeing in a naturally and culturally valuable area – which protects harmony of ecosystems and local community's separateness. It provides financial means for effective protection of natural and cultural heritage and, at the same time, brings real social-economic benefits to local community. It includes forms of natural tourism as well as forms of cultural tourism. Natural tourism is oriented towards observing nature and getting knowledge about it,

especially concerned on this elements which are very close to primeval, not devastated by civilisation (Mika 2007). According to this author, natural tourism contains such form as birdwatching, geotourism, safari (Fig. 1) and also ecotourism. On the contrary, Zaręba (2008) considers that ecotourism is the widest term and comprises of them all.

Cultural tourism is concentrated on cultural heritage whereas it also distinguishes some forms connected with natural components, but only this one created by human beings, such as green houses, arboretas etc or protected areas. In this particular case we can use the term natural-cultural tourism. If the journey includes also educational elements then it is called natural-educational tourism (Mikos von Rohrscheidt 2008).

Models presented in this paper can be applied to all of mentioned forms connected with nature.

Material and methods

In elaborated models two crucial principles, subsequent to ecotourism definition, were taken as a base:

- engagement of tourist (even in a very basic level),
- minimisation of influence on natural and socio-cultural environment.

As an internal factor were recognized natural and cultural values of area and local community. Tourists present external factor, the most important and determining the model. In addition such alternates as duration and character of rest-time or educational aspect were taken into consideration.

Having all these components has enabled creation of ecotourism theoretical models. Except of it, questionnaire research in some chosen landscape parks in north-western part of Poland have been carried out aiming to discover as many as possible different attitudes towards nature, its protection, ecotourism, leisure habits etc. Simultaneously have been taken similar data about local communities attitude. Each group counted at least 100 persons in each park. Both research have been completed by studies on natural environment transformation due to tourism development (using the hemeroby scale and level of synanthropisation description).

Chosen models of ecotourism

Only four chosen models will be presented in this elaboration: for beginners – adaptable model, for more interested – educational model and the very demanding exquisite model for real ecotourist and also something suitable for families – family model, as a variation of all presented.

Adaptable model

Suitable for beginners, and – despite of ecotourism definition which assume that ecotourist trip should be realised in very attractive natural areas, can be prepared for city parks, green houses, arboreta (Fig. 2) etc. This manner allows tourist in a soft way to decide if he is really interested

in such kind of tourism. In fact this offer is for almost everybody, more concentrated on participant rest than nature or culture admiration. Nowadays very popular, according to research results. It is also not very demanding for both – tourist and local communities. The last one can be involved in being tour guides or simply work in visited objects.

Educational model

Conceived as former continuation, more demanding and assuming that some knowledge (even very basic) become important for participants (Fig. 3). However experience is more important than only knowledge. Includes also so called “green classes” and school trips. Need of rest recedes need of nature or local culture recognition. Many respondents indicate such attitude and declare wish of participation in such model. Local communities should be more involved, but sometimes occurs that tourist has better knowledge and ecological awareness and it turns out to set a good example for local people.

Exquisite model

The most demanding and sophisticated. Assume that tourists have experienced many ecotourist trips and events, and they are really aware, open for the new one and for knowledge. In this case event preparation is crucial because satisfaction is the most important for tourist. Should be realised in very natural high value areas (Fig. 4). It also requires from local communities to be ecological aware and very involved. This model is still not very popular, what is apprehended taking into consideration ecotourism definition.

Family model

Suitable as variant for every mentioned models. Family is a trip group which enable realisation of ecotourism assumption – plans elasticity and own decisions. Can be realised in each kind of natural area. For local communities it creates opportunity for agrotourism development (Fig. 5). Very popular nowadays, especially in adaptable model.

Recapitulation and conclusions

Ecotourism is a very elite form of tourism and there is no requirement for make it as widely realised as possible. Creation of such models is however very important as response for still growing needs of spend rest time in natural areas. Ecotourism event only seems to be easy to prepare. Because of the misunderstandings, it is not so easy to find an ecotourism event which would be properly organized. Crucial is also to create proper attitudes among local communities which is often forgotten.

All models aims to closest recognition of mechanisms concerning interactions between local community, tourist and destination. It could help in tourism development regulations especially in natural and cultural high value areas and in consequence – in sustainable development of this places.

Literatura (References):

- Basińska, A., Kurczewski, R., Machnik, A., Smoleńska, O., 2009. Turystyka przyrodniczo-kulturowa (ekoturystyka). w: Buczkowska, K., Mikos von Rohrscheidt, A. (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, wyd. AWF Poznań: 360–383.
- Butler, R.W., 1993. Tourism – an evolutionary perspective. W: Nelson, J.G., Butler, R.W., Wall, G. (red.), *Tourism and sustainable development: monitoring, planning, managing*, Univ. of Waterloo Press, Waterloo: 25–39.
- Chmiel, J., 1993. Flora roślin naczyniowych wschodniej części Pojezierza Gnieźnieńskiego i jej antropogeniczne przeobrażenia w wieku XIX i XX. Część I i II. *Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM w Poznaniu*, nr 1: 39–44.
- Faliński, J.B., 2000. The interpretation of contemporary vegetation transformations on the basis of the theories of synanthropisation and syndynamics. W: Jackowiak, B., Żukowski, W. (red.), *Mechanism of anthropogenic changes of the plant cover. Publications of the Department of plant taxonomy of the A. Mickiewicz University in Poznan*, 10: 9–30.
- Machnik, A., 2006a. Ecotourism in protected areas – chances and threats. *Polish Journal of Environmental Studies*, 15 (5c): 57–59.
- Machnik, A., 2006b. Obszary chronione a społeczność lokalna – na przykładzie wybranych parków krajobrazowych Polski Zachodniej. W: Mickiewicz, B. (red.), *Rozwój lokalny. Tworzenie warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystywaniu potencjału zasobu skarbu państwa i jednostek samorządowych*, Wydawnictwo Wydziału Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR Szczecin: 374–380.
- Machnik, A., 2006c. Poziomy postrzegania przyrody przez turystów. W: Krupa, J., Biliński, J. (red.), *Turystyka w badaniach naukowych. Prace przyrodnicze i humanistyczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, Rzeszów, 2006: 207–215.
- Machnik, A., Miedzińska, I., 2005. Ekoturystyka jako forma aktywizacji terenów wiejskich. W: Panasiuk, A., (red.), *Polityka turystyczna*. Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego Szczecin-Kopenhaga: 200–204.
- Machnik, A., Kurczewski, R., 2007. Turyści wobec wartości przyrodniczych. W: Kaźmierczak, M. (red.), *Turystyka w humanistycznej perspektywie: z aksjologicznej refleksji nad turystyką i podróżowaniem*, Zakład Kulturowych Podstaw Turystyki, Wydział Turystyki i Rekreacji 2007: 94–98.
- Mika, M., 2007. Formy turystyki poznawczej – turystyka przyrodnicza. W: Kurek, W. (red.), *Turystyka*, PWN Warszawa: 198–210.
- Mikos von Rohrscheidt, A., 2008. *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*. Wydawnictwo GWSHM Millenium, Gniezno, s. 477.
- Styperek, J., Machnik, A., Kurczewski, R., 2008. Different aspects of tourism influence on geographical environment. *Visnyk Lviv Univ. Se. Mizhnarodni Vidnosiny*: 24. Wydawnictwo Lwowskiego Uniwersytetu im I. Franki, s. 336–341.
- Zaręba, D., 2008. *Ekoturystyka*. PWN Warszawa, s. 193.